

K slovaroslovju terminologije v znanosti

FRANC PEDIČEK

Interdisciplinarni ter transdisciplinarni razčlenitvi in obdelavi teoretičnega pogleda na terminologijo v znanosti (ki sem ga oblikoval v prispevkih, objavljenih v časopisu *Anthropos* v letih od 1983 do danes!) mora slediti praktični slovaroslovni pogled v luči pripadne tehnike podani teroretični snovi za terminologijo v znanosti. Kakor je za ugotavljanje in pregledovanje ter pojasnjevanje besedišča ali leksike v naravnem in knjižnem jeziku treba razvijati in oblikovati samostojno slovaroslovje, je samostojno slovaroslovno področje nujno treba razvijati in oblikovati tudi za znanstvenoterminološko besedišče ali leksiko, boljše, terminološko znakovje v znanosti, v znanostih (enako tudi v pedagoški znanosti!).

1.

Tudi v znanstvenoterminološkem slovaroslovju gre namreč za dve tovrstni pripadni področji:

- leksikografija (leksis - beseda; grafo - pišem) in
- leksikologija (leksis - beseda in logija - veda, znanje).

Leksikografija je popisovanje, ugotavljanje besedišča, v znanostih terminološkega znakovja, leksikologija pa je njegovo znanjsko, vednostno in pomensko pojasnjevanje ter pojmovno sporočanje. Zaradi te pomenske vsebnosti leksikologije ta nemalokrat pomeni, kar vedo o sestavljanju slovarjev besedišč naravnih in knjižnih jezikov ter terminoloških slovarjev znanosti.

Leksikografska obravnava besedišča naravnega in knjižnega jezika bodisi terminološkega znakovja v znanostih pa ima dve kakovostno različni ravni:

- a) analitsko-površinsko ali pojavnostno
- b) sintetsko-globinsko ali sestavno (strukturno).

"Proizvod" leksikografiranja vzdolž teh dveh ravnin je geslovnik besedišča bodisi naravnega in knjižnega jezika bodisi terminološkega znakovja znanstvenega jezika.

V skladu z navedenima leksikografskima ravnema, z analitsko-površinsko in sintetsko-globinsko, pa je mogoče govoriti o dveh vrstah leksikografskih geslovnikov:

- a) abecedarijsko-linearni besediščni oziroma terminološki geslovnik
- b) tematsko-strukturni besediščni oziroma terminološki geslovnik.

V okviru prvega gre za temeljno leksikografiranje naravnega ali knjižnega bodisi znanstvenega (terminološkega) jezika. Urejevalni kriterij naravnega in knjižnega bodisi znanstvenega (terminološkega) jezika je abeceda.

V okviru drugega pa gre za vsebinsko-sestavno urejanje besedišča naravnega in knjižnega bodisi terminološkega zaklada znanstvenega jezika.

Prvi, to je "abecedarijski" geslovnik, ima abecedno urejeno leksikografsko ugotovljeno in urejeno besedišče naravnega ali knjižnega jezika oziroma abecedno urejeno terminološko znakovje znanstvenega jezika.

Drugi, tematsko-strukturni geslovnik (ki se pa pogosteje uporablja za leksikografiranje terminološko-znanstvenega znakovja kakor naravnega ali knjižnega besedišča!), pa ima vsebinskoobravnavno zgradbo terminološkega zaklada določene znanosti (lahko tudi določenega naravnega in knjižnega jezika!) in s tem tudi uvid v njegovo vsebinsko zgrajenost in pomenskost.

Oba geslovnika imata svoji posebni vlogi. Prvi pojavnostno-ugotavljajočo in drugi globinsko-urejevalno in s tem vsebinsko-vpogledno. Zaradi tega prvi "polni" drugega, drugi pa preverja vsebinskost prvega. Prvi je induktivno grajen, drugi deduktivno. Tako drug drugega dopolnjujeta in utemeljujeta ter preverjata.

V okviru prvega geslovnika gre za linearno ali "daljšično" leksikografiranje naravnega in knjižnega besedišča oziroma znanstvenotermnološkega znakovja. V okviru drugega geslovnika gre za zadevno strukturno-vzdolžniško, to je sestavno-urejevalno oziroma globinsko-vpogledno leksikografiranje. Pogosteje terminološkega znakovja znanstvenega jezika, redkeje besedišča naravnega in knjižnega jezika!

Mogoče je sprejeti tudi razlikovanje, po katerem je abecedarijski geslovnik značilno inventarizacijski oziroma registracijski, a strukturni značilno znanstveno-razvojni in s tem tudi dokumentacijsko-informacijski za okvir določene znanosti.

2.

Če je potemtakem leksikografija ugotavljanje besedišča naravnega in knjižnega jezika ter znanstvenotermnološkega znakovja, pa je leksikologija vsebinsko pojasnjevanje tega besedišča oziroma znakovja.

Tako pojmovano leksikološko delo poteka na štirih ravneh ali stopnjah, pač v skladu s štirimi temeljnimi leksikološkimi (publicističnimi) edicijami:

- a) besednjak (abecedarij, vocabulary),
- b) slovar (dictionary),
- c) leksikon, in
- d) (leksikološka oziroma terminološka) enciklopedija.

Te štiri ravni ali stopnje leksikologije v navedenih štirih leksikoloških edicijskih oblikah so štiri različne kakovostne stopnje pojasnjevanja leksikografiranega gradiva iz enega ali drugega navedenega geslovnika. S tem predstavlja leksikologija vsebinsko oziroma globinsko plat slovarjenja in slovaroslovja.

Tako gre v okviru besednjakov, naravno in knjižno besediščnih ter terminološko-znanstvenih, za pomenski opis leksikalnih enot, to je posameznih besed, njihovih zvez ali posameznih terminov znanosti.

V okviru slovarjev, prav tako naravno in knjižno besediščnih ter znanstvenotermnoloških, pa gre za višjo raven ali stopnjo pojasnjevanja. Gre namreč za razjasnjevanje ali ekspliciranje leksikalnih enot, navadno v luči življenjske oziroma tehnološke uporabnosti pojavov, procesov, funkcij in odnosov tistega dela stvarnosti ali resničnosti, ki ga leksikalne enote označujejo.

V okviru leksikonov, ki pa leksikografsko strnjujejo predvsem znanstvenotermnološko znakovje (torej ne toliko naravno in knjižno besediščnih zakladov!), gre za raven razkrivanja in pojasnjevanja zasnovnih temeljev in ozadij znanstvenih terminov kot leksikalnih enot. Tako je omogočena v znanstvenem jeziku njihova čim bolj enoumna pojmovalnost in raziskovalna, pedagoška ter informacijska uporaba.

V okviru leksikalnih (in terminoloških!) enciklopedij pa gre za najglobljo pojasnjevalno raven ali stopnjo. Gre za sporočilni prikaz najširšega in najsplošnejšega znanja, vedenja, poznavanja, razumevanja tistih pojavov, procesov, funkcij in odnosov, ki jih leksika naravnega in knjižnega ter terminološko znakovje znanstvenega jezika označuje, torej poimenovalno in vpomenjevalno določuje.

Če je leksikografski ustrezek za besednjak in slovar abecedarijski geslovnik, pa je za leksikon tematsko-strukturni geslovnik in sta za enciklopedijo mogoča in uporabna oba geslovnika, abecedarijsko-linearni in tematsko-strukturni.

Ko gre v okviru znanstvenotermnološkega znakovja za abecedarijsko-linearni geslovnik, je njegova hiba v tem, da ne razlikuje treh temeljnih kakovostno-sporočilnostnih ravni v zakladu vsake znanstvene terminologije, ki so: področno besedje, strokovno izrazje in (pravi, čisti) znanstveni termini.

To slabo stran dobro popravlja tematsko-strukturni geslovnik. V tem je vzrok, da je ta kot leksikografska podstava za znanstvenotermnološko leksikologijo ustrežnejši in uporabnejši ter koristnejši. Predvsem, kar zadeva globinsko razkrivanje in uvidevanje bistev pojavov, procesov, funkcij in odnosov stvarnosti ter resničnosti, katerih leksikalne nosilce je treba leksikografsko in leksikološko "obdelati".

Prav za to in takšno razkrivanje in uvidevanje bistev stvarnosti in resničnosti pa v današnjem paradigmatškem prelomu v znanosti mora iti, ko gre za znanstvenotermnološko leksikografijo in leksikologijo.